

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Efektivní charakteristika

Přesvědčení učitele	Chování učitele	Chování žáků
Věří, že žáci jsou schopni rozhodovat.	připouští volbu podporuje žáky	vzájemně si důvěřují snaží se řešit problémy učí se kreativně myslet
Nejsm ani víc ani méně než ti druzí.	věří žákům a respektuje je podporuje nezávislost dává možnost volby a odpovědnosti používá humor a není při tom sarkastický	učí se odpovědnosti a samostatnosti učí se rozhodovat respektují sebe i druhé věří v rovnocennost
Věří ve vzájemný respekt.	prosazuje rovnost podporuje vzájemný respekt vyhýbá se podporování pocitů viny	respektují sebe i druhé mají pociť sounáležitosti věří druhým
Má odvahu být nedokonalý.	stano vuje realistické požadavky soustředí se na silné stránky povzbuzuje je trpělivý	soustředí se na zadané úkoly, na sebeprosazení ví, že dělat chyby je v pořádku mají odvahu zkoušet nové věci jsou tolerantní k druhým
Věří, že všichni lidé jsou důležití.	podporuje vzájemný respekt vítá spolupráci žáků ví, kde stanoví hranice a kdy říci ne	znají a akceptují hranice respektují práva druhých

Jako nejefektivnější výchovný styl je tedy hodnocen "styl podaných rukou" (demokratický výchovný styl, *socialně integrační styl*), kdy učitel podporuje sebevýchovu a vzájemný respekt. Žáci mají možnost zvolit si, jak se chovat, ale zároveň poznat následky svého chování. Demokratický styl žákům dává možnost spolupodpovědnosti, ale i podílení se na vymezování jasných hranic, ve kterých se mohou pohybovat. V demokratické třídě učitel spolu s žáky vytváří atmosféru vzájemného respektu a podmiňuje vhodné pro efektivní vzdělávání. Tomuto výchovnému stylu se budeme více věnovat dále, zejména způsobům práce, technikám a metodám, které jej pomáhají vytvářet a udržovat.

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Techniky demokratického vedení

V následujícím textu se podrobněji zaměřujeme na techniky, které lze využít při demokratickém přístupu k řízení třídy. Tyto způsoby práce jsou založeny na principech respektu, možnosti volby, učí žáky odpovědnosti za své chování, což sebou přináší jednak pozitivní zážitky, ale také poznání přirozených a logických následků svých voleb. Z největších výzkumnů vyplyvá (např. Mareš, Ježek, 2001), že "... starší žáci vnímají školní prostředí daleko negativněji, než žáci mladší. (...) Je otázkou pro širší diskusi, do jaké míry má škola umožňovat zapojení žáků a studentů do rozhodování. Náš výzkum ukazuje, že tento prostor je našimi staršími respondenty obecně vnímán jako nedostatečný. Zároveň se ukazuje, že způsob práce učitelů se staršími respondenty má z pohledu žáků a studentů určité mezery. (...) Naše zjištění, byť na první pohled dosti obecná, mají značný praktický význam. V rámci projektů zaměřených na zlepšení sociálního prostředí školy předpokládají jejich autoři změnu pozitivním směrem. Podle našeho názoru by ovšem bylo spíše na místě formulovat nulovou hypotézu, tedy předpokládat, že v rámci těchto projektů (zaměřených na zlepšení sociálního prostředí školy) nebude docházet ke zhoršení postojů žáků a studentů (podrženo M.Š.). Domníváme se, že toto tvrzení může mít i širší platnost, neboť vychází z obecnějších vývojových trendů v průběhu adolescence. Pro konkrétní školy může mít zásadní význam, zejména v procesu vnitřní evaluace (a stanovování cílů změn)." (Mareš, Ježek, 2001)

Kodex chování

Stanovení principů společného soužití ve třídě, je jedním z důležitých prvků demokratického vedení – dáváme tak žákům jasně definované hranice, kde narozdí od autokratického vedení, mají v těchto hranicích volnost pohybu

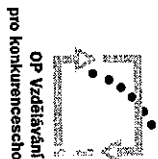
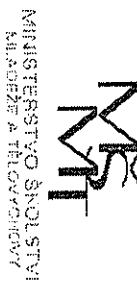
"Několik výzkumných studií poukázalo na to, že pokud učitel dostatečně neovysvětlí a nepředvede pravidla řízení třídy, nepředvede je a neprocvičí a neprosazuje jejich dodržování, často to vede k neproduktivnímu chování žáků. Sem patří zmatek, nedokončené úkoly, rušení, nespokojenost a horší studijní výsledky." (Evertson a kol., 1981. In.: Pash a kol. 1998, str. 355).

V následujícím textu naznačíme, jak stanovit principy soužití ve třídě, tak abychom společně s žáky jasně určili hranice, ve kterých je možno se pohybovat. tyto postupy lze v obměnách aplikovat při práci s jakoukoli skupinou (např. učitelským sborem atp.)

Jednou z možností jak žákům přiblížit důležitost dodržování pravidel obecně, ale i ve třídě může být diskuse o tom, proč dospěli dodržují pravidla např. pravidla silničního provozu, signalizace na křižovatkách, placení daní státu atp. Třída, stejně jako lidé ve státě, je sociální skupinou (společností). Ve společnosti dodržování pravidel pomáhá udržovat bezpečnost všech jejích členů, přispívá k ochraně životního prostředí atp. Ani ve třídě si každý nemůže dělat, co chce, protože pak by se nevedlo udržovat podmínky pro efektivní vzdělávání (nemluvě o interakcích, které mohou ohrožovat zdraví či život žáků)

Tvorba kodexu chování třídy je zároveň postup, jak pomoci žákům porozumět, proč je důležité společně vytvořit principy a pravidla vzájemného chování. Pravidla, které potom budou moci všichni "spoluautoři" ve třídě respektovat a budou je následovat – třeba jen proto, že tím dávají najevo svou příslušnost k třídě. (Tento princip ve zobecnění lze později výhodně využít v dalších přednáškách – občanská výchova, dějepis – i při ilustraci obecných pojmů – demokracie, lidská práva atd. V rámci třídy či školy jde o - obrázně řečeno – posun od monarchie k republice.

Při společném vytváření kodexu třídy je důležité dbát na to, aby většina žáků třídy věřila, že principy jsou pro ně důležité, a proto by se, měli na tvorbě principů podílet. Tedy všichni kterých se budou tato pravidla týkat – tedy i třídní učitel. Pro srovnání uvádíme dva příklady stanovení pravidel života ve třídě (škole). Prvním z nich jsou třídní principy (A), které si žáci stanovili sami a na jejich formulaci se podíleli. Druhým z nich je vyňatek ze školního řádu (B), kde pravidla určilo vedení školy, žáci se na jejich formulování nepodíleli a neměli možnost se k nim vyjádřit. Předpokládáme, že efektivnějším příkladem jsou Naše třídní principy, protože žáci měli

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

možnost se na jejich formulování podílet a je velmi pravděpodobné, že budou cítit větší odpovědnost je dodržovat.

(A) Naše třídní principy

- V naší třídě se k sobě chováme ohleduplně a laskavě;
- V naší třídě se ohleduplně chováme ke školnímu majetku;
- V naší třídě jsme připraveni na vyučování;
- V naší třídě pracujeme s nasazením a když potřebujeme, požádáme o pomoc;
- V naší třídě řešíme konflikty konstruktivně.

(B) Vyřátek ze školního řádu

- Žák je povinen účastnit se výuky podle rozvrhu hodiny;
- Žáci dodržují ve škole i mimo školu veškerá pravidla hygieny a bezpečnosti;
- Žáci jsou povinni dodržovat zásady kulturního chování tzn. zdravít učitele, zaměstnance školy a všechny hosty pozdravem: "Dobry den";
- Žáci nenarušují průběh vyučovací hodiny. Po zazvonění na začátku hodiny je každý na svém místě; na konci poslední hodiny žáci zanechají třídu v pořádku;
- O přestávkách jsou žáci povinni se chovat ukázněně. Nezdržují se v šatnách;
- Všichni žáci jsou povinni se přezouvat do domácí obuvi;
- Mimo školu žáci dodržují pravidla slušného chování;
- Žáci jsou povinni udržovat v pořádku všechny předměty, které tvoří zařízení školy;
- Svévolné poškození majetku školy se trestá.

Formulace kodexu chování

Principy by měly být obecné a obsáhné. Mějme na paměti, že nemusíme být stále perfektní a tak ne vždy a všem se bude dít stále principy dodržovat, pak apelujeme na to, že důležité je se poučit z minulého jednání a v budoucnu se chování porušujícího principy vyhnout. V praxi se velmi osvědčilo vytvořené principy poslat rodičům a nechat jim prostor, aby se k třídním principům vyjádřily. Samozřejmě by mělo být, že třídní pravidla prodiskutujeme s každým nově přichozím žákem, zapojíme při tom celou třídu.

Podíl učitele na vytváření kodexu chování

Učitel může být nápomocen při navození situace, facilitací mezi názorovými skupinami a při formulování konkrétních principů, kdy např. *preformulováá negativně položené principy jako nemluv, když mluví druhý na tise posloucháme, když druhý mluví nebo nekrademe věci druhým na když něco od druhého potřebuji, požádám o to.*

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Při vytváření kodexu chování bychom měli mít na paměti základní práva učitelů a žáků ve školní třídě, jak je uvádí Vačková (1998):

Základní výchovné práva učitelů ve třídě:

- právo vytvořit vhodnou sociální atmosféru pro vzdělávání všech dětí
- právo vyžadovat a očekávat vhodné chování od žáků
- právo na pomoc od rodičů a ostatních pracovníků pracujících ve škole

Základní práva žáků ve třídě:

- právo zvolit si, jak se chovat a zároveň poznat následky, které automaticky následují po této volbě chování
- právo mít učitele, který pomáhá omezovat nevhodné chování žáků ve třídě

Přehled jednotlivých kroků při vytváření kodexu třídy:

Krok I – formulování třídních principů

Všichni žáci navštěvující vaši školu, ať už chodí na první nebo druhý stupeň, se potřebují zapojit do procesu vytváření kodexu chování. Všichni ve třídě se potřebují cítit, že jsou schopni odpovědně si volit své chování. Zvlášť pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí je tento pocit velmi významný pro jejich školní úspěšnost. Navíc proces vytváření a učení kodexu chování napomáhá žákům, aby se cítili spjatí s ostatními a spolupodíleli se na dění ve třídě.

Jedním z nejdůležitějších kroků je navození atmosféry pro následné společné vytváření kodexu chování. Jednou z možností, jak třídu naladit, je stát se žáků na to, jak si představují ideální třídu. Můžeme pokládat otázky typu: *Co by se mělo a nemělo dít v ideální třídě? Jak si představujete ideální třídu? Jak se žáci v takové třídě chovají? Jak se žáci v takové třídě chovají k sobě navzájem?* Odpovědi na tyto otázky později pomohou při společném formulování pravidel. V praxi se ukázalo užitečné pravidlo: s čím mladšími dětmi pracujeme, tím jasnější hranice pro tuto práci musíme vymezit. Jinak se může stát, že se od původního záměru stanovení společných principů chování ve třídě odhýlíme a budeme s žáky řešit jejich ideální představu školní třídy, ve které společně celé vyučování pojedáte zmrzlínu, hrájete počítačové hry atp. Další možností, jak navodit spolupracující a zainteresovanou atmosféru ve třídě, je pokládat otázky zjišťující potřeby žáků vztahující se k obecným cílům a standardům vzdělávání. Příkladem takového dotazování mohou být otázky typu: *Co potřebujete k tomu, abyste měli chuť učit se novým věcem? Jak to vypadá, když se vám daří činnost, kterou právě vykonáváte? Vzpomeňte si na situaci, kdy jste se v nějaké skupině cítili dobře – jaké okolnosti k vašemu dobrému pocitu přispěly?* atp. Všechny nápady, které padnou během tohoto dotazování zaznamenejte na tabuli nebo na flip-chart, dáte tak žákům na vědomí, že jejich vyslovené potřeby nebo nápady jsou důležité.

Ať již se inspiřujete z nabízených možností nebo využijete vlastního nápadu, jak si připravít půdu pro další práci, na konci takového dotazování budete mít jisté dlouhé seznamy přání, potřeb, nápadů atd. Nastává tak další fáze a tou je zobecňování jednotlivých položek seznamu – nejprve spojte dohromady ty položky, které mají něco společného a následovně hledejte pro jednotlivé možnosti zobecňující označení, ze kterých potom vytvoříte společné třídní principy (kodex chování). Počet principů, které společně formujete by neměl být vyšší než deset např.

- Ve třídě se k sobě chováme s respektem.
- Myslíme na bezpečí své i lidí okolo.
- Jsme připraveni na společnou práci.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- K práci ve škole přistupujeme odpovědně.
- Nezapomínáme na legraci.

V této fázi by v repertoáru neměly chybět následující otázky: *Souhlasíte všichni s takovou formulací? Co vás k tomu ještě napadá? Má k tomu někdo nějakou připomínku? Je tu někdo, kdo s takto formulovanými principy nesouhlasí?*

Na formulaci principů by se měli podílet všichni, kterých se nějakým způsobem dotýkali. Proto se zeptejte i rodičů na jejich komentář a návrhy týkající se třídlnho (školního) kodexu. (Například v průběhu třídní schůzky.)

Krok 2 – zažít kodexu chování:

Je důležité, aby všichni žáci ve třídě měli jasnou představu o tom, co je vhodné a nevhodné chování. Žáci, tak mohou např. ve třídních hodinách nebo i v hodinách občanské nauky druly chování formou dramatické výchovy ztvárnit.

Společně diskutujte o tom, které chování je pro daný princip vhodné a které nikoli. Např. Při diskusi, které probíhala nad principem: *Ke každému se budeme chovat s úctou a respektem*, žáci hledali vhodné (oslovujeme druhé jejich skutečným jménem, posloucháme, když druhý mluví, atp.) a nevhodné chování (grimasování, posměšky, etnické vtipy, atp.)

Krok 3 – upevňování kodexu chování:

Často se stane, že žáci nesouhlasí s tím, zda jejich chování bylo vhodné či nevhodné. Tento problém potom můžeme řešit buď na schůzce s žákem, zapojením rodičů, nebo na třídnické hodině, kdy toto konkrétní chování společně rozebereme se třídou.

Diskutujte o jednotlivých principech, tak dlouho, dokud je zřejmé, že všichni žáci ve třídě chápou, jaké chování je pro tento princip vhodné a jaké ne. Můžeme pokládat následující otázky: Jaké chování se dá zvolit v tuto chvíli? Ke kterému z principů našeho kodexu se toto chování vztahuje? Patří toto chování mezi vhodné, nebo nevhodné?

Pokud je kodex chování vyvěšen na viditelném místě ve třídě, může žáky upozorňovat na to, jaké je očekávané chování, nebo může být učitelem využit jako intervenční technika v případě, že se někdo ve třídě nevhodně chová. Např. Napište číslo porušovaného principu na listéček a položte jej před žáka. Vyzvěte nevhodně se chovajícího žáka, aby přečetl porušovaný princip. Nechejte celou třídu, aby nahlas přečetla třídní kodex. Poproste nevhodně chovajícího se žáka, aby princip, který právě porušil, svými slovy vysvětlil.

Metody práce s kodexem chování (Podle Albertová, 1989)

1. Prodiskutujte každý navržený princip se žáky. Zeptejte se jich na příklady chování každého z navržených principů. Příkladů píše na tabuli - na jednu stranu ty, které odpovídají zásadám kodexu a na druhou stranu ty, které zásadám odporují.
2. Namalujte T pro každý princip a přečme se žáci: Jak vypadá? Jak vám zní? (viz. obr. 3) Všechny nápady opět píše na tabuli.

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

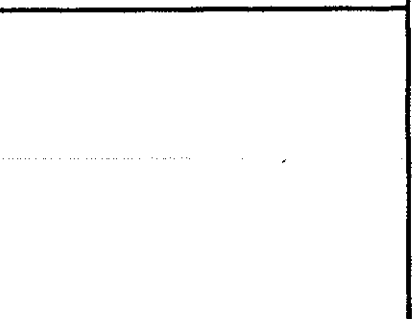
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

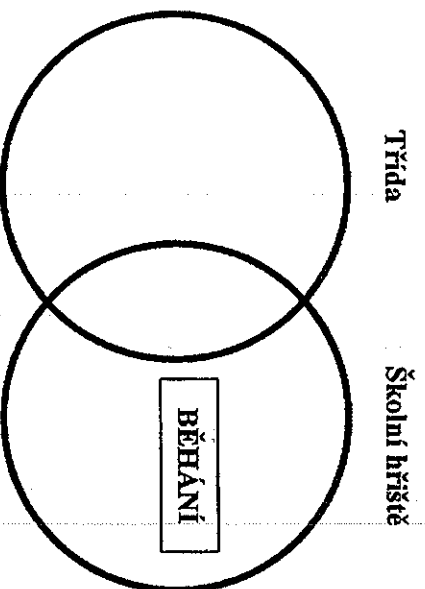
obrázek 3

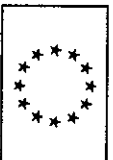
JAK VYPADÁ? JAK ZNÍ?

3. Nakreslete sloučený diagram a porovnejte kontrastní chování (vztahující se k principům kodexu) na různých místech ve škole např. je v pořádku běhat na hřišti, ale není v pořádku běhat po třídě. (viz. obr. 4)

obrázek 4

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

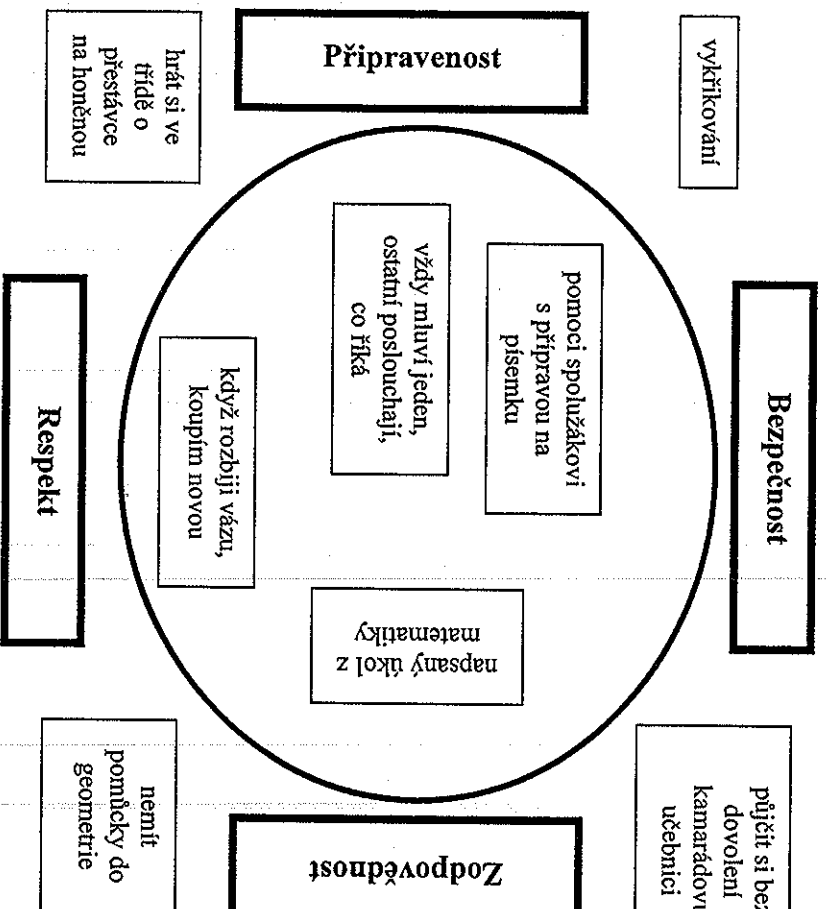
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

4. Namalujte na tabuli velký kruh. Napište hlavní principy okolo. Požádáme žáky, aby napsali dovnitř kruhu chování odpovídající principům kodexu a vně kruhu chování neodpovídající principům kodexu. (viz. obr. 5) Alternativou této techniky může být pohybová aktivita, kdy kruh vytvoříte na zemi a žáci budou skákat ven nebo vně při vyslovení chování odpovídajícímu nebo neodpovídajícímu třídním principům.

obrázek 5

5. Starší žáci mohou skládat písničky, básničky o principech kodexu. Mohou se také zúčastnit panelové diskuse o pozitivních a negativních očekávaných chování.
6. Při třídním setkání nechejte celou třídu hodnotit, jak jsou principy kodexu dodržovány. Potom si společně zadejte třídní cíl. Podporujte individuální ocenění žáků, jestliže dodržují principy kodexu.
7. Požádejte starší žáky, aby navštívili nižší ročníky a učili tam principy kodexu chování.
8. Vyzvěte žáky, aby vytvořili plakáty na téma - žádoucí chování, dobré studijní návyky, bezpečná pravidla atd. Vyzvěte je potom ve třídě, na chodbě, v jídelně. Pomocí nich pak můžete žákům připomenout, jaké je žádoucí chování.

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

9. Nechejte žáky, aby si společně povídali o tom, kdy se jim nepodařilo se chovat podle principů kodexu a co by přišť mohli dělat jinak.

Zdůrazněme, že dělat chyby je v pořádku, když se z nich poučíme a budeme se snažit je neopakovat.

Třídní hodiny

Třídní hodiny jsou dalším způsobem, jak můžeme ovlivňovat volby chování žáků směřem k odpovědnosti. Je zřejmé, že k tomu je třeba si osvojit demokratický výchovný styl, kdy k žákům přistupujeme s respektem a vírou, že oni sami jsou těmi důležitými v rozhodování o svém vzdělávání. Třídní hodiny jsou pak velmi efektivním prostředkem, jak zapojit žáky do rozhodování.

Princípem třídnických hodin je, že od každého se očekává, že se zapojí, bude spolupracovat a že bude akceptovat zodpovědnost nejen za sebe samého, ale i celé třídy. Třídní schůzky jsou obdobou parlamentního systému. Můžeme o nich uvažovat jako o mikrokosmu demokracie v praxi. Žáky demokracii můžeme začít učit už v první třídě a provázet je tak až do třídý deváté.

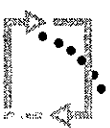
Podle Glassera je třeba třídní hodiny pořádat často a pravidelně. Na místě jsou i úvahy o zatřazení třídních schůzek jako pravidelné součásti do kurikula. Glasser (podle Pasch, 1998) uvádí tři typy třídních hodin:

- setkání pro řešení mezilidských problémů – zde je prostor na řešení otázek souvisejících s chováním ve třídě a ve škole, dále možnosti řešení vztahových problémů;
- diskuse o otázkách prospěchu – hovoří o prospěchu žáků ve třídě a o možnostech jeho zlepšení;
- diskuse s otevřeným koncem – tento typ třídních hodin je velice důležitý, protože sem žáci mohou přinášet otázky, které jsou pro ně důležité.

Během třídních hodin se také můžete vrátet k upevňování kodexu třídy. Můžete se v nich také zaměřit na rozvoj osobnosti a odpovědnosti formou zážitkových aktivit např. osobní erb atp.

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVYOP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Fáze zavádění třídních hodin (Joosten, 2000)

Fáze	Účel	Postup
Neformální plánovací diskuse	Poskytnout počáteční trénink v kooperativním rozhodování. Připravit žáky na skupinovou diskusi.	Z počátku diskutujeme o méně závažných problémech jako je např.: uspořádání třídy, výzdoba třídy, plánování výletů a jiných mimoškolních aktivit. Poté se můžete přesunout k složitějším otázkám jako např.: účební činnost, způsob hodnocení ap. Začněte s obecnými problémy a poprosťte žáky o pomoc: "Máme problém s uklizením po vývarné výchově" nebo "Mám problém a potřebuji vaši pomoc." Když je skupina připravena, diskutujte o nevhodném chování. Diskutujte o tom, jak uspořádat třídní hodiny. Zdůrazněte, že každý přispěvek do diskuse je vítán. Cvičte žáky ve vedení, aby byli sami schopni vést třídní hodinu.
Uvedení do procesu řešení problémů	Naučit žáky řešit problémy skupiny.	
Zavedení pravidelných třídních hodin	Zapojit žáky do řízení třídy a plánování. Poskytnout bezpečné prostředí pro diskusi o osobních záležitostech.	

V průběhu třídních hodin máme velkou možnost učit děti skupinové diskuse. Skupinová diskuse je velmi účinnou technikou, kterou může učitel použít, aby sjednotil třídu na práci na společném cíli. Podle T. Joostena (2000) skupinová diskuse napomáhá:

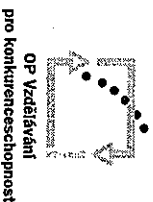
- vytváření lepších vztahů ve třídě;
- sdílet informace s ostatními;
- v jednání s lidmi odlišných názorů;
- zaměření na problémové oblasti, konfrontaci s nepřijemnými skutečnostmi;
- vytváření postojů a hodnot, které je mohou v životě významně ovlivňovat;
- sdílení nápadů, tužeb, úspěchů, problémů a starostí, které potom jednotlivcům usnadňuje jejich zvládnutí;
- pozitivnímu podporování se navzájem;
- konstruktivnímu řešení problémů;
- pozitivní změně třídního klimatu;
- vytvářet atmosféru vzájemného porozumění;
- vyjádření pocitů a postojů;
- naladění více způsobů řešení konfliktů ve smyslu "víc hlav, víc ví";
- naladění atmosféry práce na společné věci – soudržnosti;
- žákům, aby se cítili přijímání a zakusili pocit souměřitelnosti;
- větší osobní nezávislosti, samostatnému jednání a rozvoji schopnosti rozhodovat;
- žákům vidět hodnotu struktury a řádu v životě skupiny.

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

KOMUNIKACE A SPOLUPRÁCE S RODIČI

Od nástupu dítěte do školy představuje škola významné místo v jeho životě. Obvykle to bývá první "oficiální" instituce, se kterou dítě – budoucí občan vstupuje do kontaktu. Přesto škola nemůže (a ani by s výjimkou extrémních případů neměla) nahrazovat roli rodiny.

V každé učebnici pedagogiky se budoucí učitel dovídá o zásadě jednotného výchovného působení na žáka. V této kapitole se pokusíme najít odpověď na otázku, jak navázat kontakt s rodinou tak, aby výchovné působení ve škole a v rodině nebylo alespoň v přímém rozporu.

Rodiče významně ovlivňují postoje žáka ke škole. Rodiče jsou zejména v mladším školním věku dležití pro utváření vztahů a postojů. V kontaktu s rodiči si dítě upřesňuje svůj názor na svět okolo sebe a rodiče současně fungují jako určité informační síto, které vybírá dětem informace (např. nákupem knížek, výběrem TV programů atd.). Názor rodičů a jejich postoje ke škole je pak mnohdy nejdůležitější tečkou za výchovným a vzdělávacím snažením učitelů. (*"Je to stejně na nic, přišel se hanech chytit."* *"To jsou blbosť, který v životě nebudáš potřebovat."*) U kolem školy je připravovat prostředí, které umožňuje rozvoj všech dětí bez rozdílu a přistupuje s úctou k jejich osobnostem i kulturním zvláštnostem. A také prostředí, které bude rozvíjet pozitivní vztahy mezi dětmi na půdě školy a případně jejich rodiči tam, kde se podají vytvořit atmosféru vzájemné spolupráce a respektu.

Vztah rodičů ke škole (a vzdělávání v ní) v naší zemi lze na základě srovnávacích studií např. OECD (1993, resp. 1995) celkově charakterizovat jako zdořilý nejžijem (Štech, 1994, 1997). To může mít celou řadu příčin. Mezi nejčastější uváděné patří: vlastní špatná zkušenost se školou, dále podivná tradice informovat rodiče hlavně o sniženém prospěchu, ponuchách chování a vyšší příspěvků na "xyz" (Rabusicová, Pol, 1996). Což u rodičů děti se specifickými poruchami učení, dětí instabilních, dětí s nedostatečnou slovní zásobou, dětí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí atd. může vést až k traumatizaci. Přičemž neochota těchto rodičů naslouchat negativně emocionálně podbarveným výkřikům na adresu vlastního potomka, ke kterému ve své většině chovají lásku, je mylně vykládána i renomovanými odborníky jako větší nová nechuť ke spolupráci.

Tento generalizovaný negativní postoj ke konkrétnímu žákovi označuje poetický odborný pojem "golem efekt". Učitel je tak přirovnáván k rabbi Loewovi z pražských pověstí, který v dobrém úmyslu sestavil Golema, umělého sluhu, který se nakonec vynmkl kontrole. Podobně učitel informující dítě pouze o jeho selháních, chybach atd. v důsledku vytváří dítě řídící se přesvědčením "Když se o mně špatně mluví, asi na tom něco bude. Nemá cenu se snažit být dobrý, když mám talent být nehorší..." To se může přenést i na rodinu podobně postiženého dítěte, která se pak snaží spíše svého člena hájit, místo aby učitele podpořila. (Naštěstí existuje i opak, tzv. Galathea resp. Pygmalion efekt, kdy lze stálou pozitivní zpětmou vazbou (povzbuzováním, pochvalami) povzbudit dítě k nečekaným výkonům. Z odborného hlediska preferujeme spíše tento druhý extrém.

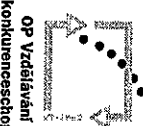
Určitým dědictvím totalitního školství je v různé míře přetrvávající představa, že jediným odborníkem na výchovu je učitel s patřičným vzděláním. Vhodným partnerem pro takového odborníka k rozhovoru o dítěti je jen jiný učitel, který dítě učí. V případě problémů je nutné kontaktovat specialistu v pedagogicko-psychologické poradně. Rodičům je přiznávána jakási servisní role, provádění každodenní údržby prostřednictvím domácích úloh a kontrolou žákovské knížky. Tento přístup pozpominá význam role rodičů v prvních šesti letech života dítěte, podle většiny dětských psychologů zcela zásadní pro další vývoj člověka a v šesti letech dělá tlustou čáru a z výchovy a vzdělávání udělá čistou odbornou záležitost. Rodiče jsou odpovědní za své dítě a měli by být informováni o tom, jak tráví čas ve škole. Rodiče jsou partneři a mají nárok na informace – v odpovídající formě. Rodiče jsou zároveň nejlepší "experti" ve vztahu ke svým vlastním dětem, se kterými tráví podstatnou část svého života. Zvláště v případě romských rodičů je pouito rodiny velmi silné a výchova dětí prioritní záležitostí, byť v trochu jiném duchu, než jsme zvyklí my. Nicméně pro dobrého rodiče i pro dobrého učitele je hledat pro dítě to nejlepší. Bez ohledu na nejrůznější komunikační bariéry (vzdělanostní, etnické, světáckorové atd.) je hledání toho nejlepšího pro dítě výborným východiskem pro navázání efektivní spolupráce mezi školou a rodinou.

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Když se to povede, mohou rodiče velmi pomoci při přípravě podmínek pro výkon. Jako sponzoři, jako poradci vedení školy, jako vzory pro děti. Mohou se i aktivně zapojit do výkonu přípravou exkurzí, odbornými výstupy atd.

Propojení rodiny a školy může mít i širší souvislosti, kdy se škola stává určitým mostem mezi místní samosprávou a různými (např. etnickými) komunitami v případě úspěšné spolupráce. Škola tak může být půdou pro setkávání např. na školních divadelních představeních, prezentacích prací žáků, sportovních utkáních atd., což napomáhá vytvářet vztah nejen ke škole, ale i širšímu sociálnímu okolí (městské části, obci).

Vztah mezi školou a rodinou

Na vztah mezi rodinou (komunitou) a školou se můžeme dívat jako na přímku se dvěma extrémy. S prvním modelem má zkušenost většina populace v této zemi, tento model byl typický pro školství za doby totality, nicméně jeho historie je starší. Souvisí s tím, co označujeme jako "tradiční model školy". Nejedná se samozřejmě o zcela vyčerpávající model, ale o způsob uvažování o prostředí v konkrétní škole, v konkrétní třídě, u konkrétního učitele. Velmi důležitý je postoj ředitel školy i celková atmosféra mezi pracovníky školy atd. Nicméně dovoluujeme si předložit následující výčet jako východisko pro uvažování o míře otevřenosti školy vzhledem k rodičům.

Nejběžnější modely (volně podle materiálů Albertová, 1989):

Ochranný model (nejuzavřenější):

- škola je jako pevnost – škola je uzavřeným celkem fungujícím na základě obecných pravidel určených zpravidla vnější, nadřízenou institucí.
- přesné rozdělení kompetencí a odpovědnosti (určované školou) – vyjádřené např. ve školním řádu připraveném vedením školy, rodiče jsou informováni o tom, co od nich škola požaduje, k jejich názoru se nepřihlíží.
- učitelé učí a rodiče je proto považují za odpovědné – škola je oficiální institucí předávající vzdělání, rodiče jsou informováni na formálních rodičovských schůzkách

Jednostranné spolupracující (škola směřem k rodině) – asi nejčastější:

- rodiče pasivně podporují školní cíle – škola je relativně otevřenější, nicméně pravidla určuje ona a zamešnává i rodiče; učitelé nedokáží motivovat rodiče ke spolupráci, překážky aktivním rodičům však nekladou
- škola posílá informace rodičům co a jak mají dělat s dětmi doma – domácí úkoly, slovní úlohy, gramatika atd. ("V osnovách je toho tolik...") "To si dopočítáte doma...", "Pane Novák, poradil jste synovi špatně, tak se to nepočítá." Na rodiče se přesouvá část vzdělávání v rámci osnov. To samozřejmě zvyhodňuje děti rodičů se všemi pozitivními i negativními důsledky.

Rozvíjející vzdělávací program:

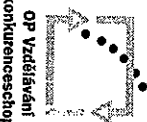
- zapojuje rodiče do vzdělávacího programu školy a klade důraz na formální i neformální domácí přípravu
- využívá odborné znalosti rodičů a jejich možnosti ve škole – umožňuje aktivní zapojení těch rodičů, kteří projevují zájem

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Oboustranné spolupracující:

- učitelé i rodiče sdílí cíle výuky se zřetelem na všechny děti
- společně řeší problémy; typická je obousměrná komunikace
- spoluprvytváření "školní kultury", "školní komunity" zaměřené nejen na vzdělávací program (možnost vytvářet Centra vymezeny a zdrojů informací pro pracovní skupiny rodičů a učitelů – je zde široké pole pro práci s nejrůznějšími typy rodin, škola může pružně reagovat na podněty zvenčí).

V současné době najdeme na našich školách celé uvedené spektrum. Míra aktivity při zapojení rodičů do výuky se může lišit i v rámci školy, mezi jednotlivými třídami. Podstatným prvkem je postoj vedení školy, zda dokáže práci učitelů navíc spojenou s rozvíjením kontaktů s komunitami a rodiči podpořit a ocenit. Nezastupitelná je role učitelů na prvním stupni, kdy se vzájemný vztah s rodiči utváří a stabilizuje a kdy jsou případné chyby napravitelné jen s vynaložením enormního úsilí.

Zapojení rodičů do dění a aktivit školního života

Existuje celá řada možností, jak informovat rodiče o dění a aktivitách jejich dítěte ve škole. Nejhrubší rozdělení by bylo na přímé a nepřímé. Mezi přímé můžeme zařadit klasifikaci (žákovská knížka, vysvědčení, třídní schůzky, návštěva v rodinách). Mezi nepřímé školní besídky, divadelní představení, sportovní utkání, veřejné prezentace výsledků školy atd.)

Rodičovské schůzky:

Návrh postupu Cangelosi (1994):

připravte si program schůzky:

- cíl (informace o konkrétním hodnocení, společná příprava plánu podpory domácí přípravy, organizace lyžařského výcviku atd.)
- pořadí témat, o nichž se bude hovořit
- pozvěte na schůzku i žáky (nikoli tedy "o nich bez nich")
- připravte místnost ve které se schůzka koná
- připravte pro každého účastníka jeden exemplář programu
- v průběhu schůzky se zaměřujte na popis situací, chování a okolností. Soustřeďte se na plány a cíle. Vyhněte se charakterizování a posuzování osob (rodičů i žáků)
- v průběhu schůzky pozorně naslouchejte, abyste usnadnili komunikaci. Řada rodičů neovládá vaši odbornou terminologii a někteří z nich nevystupují často veřejně se svým názorem před množstvím lidí. Usnadněte jim situaci.

Další způsoby jak zapojit rodiče

- Neformální zahajovací setkání s rodiči na začátku školního roku, kde je můžeme seznámit s osnovami, které děti budou v novém školní roce probírat, ukázat učebnice a učební materiály, se kterými budou pracovat a informovat o možnostech spolupráce. Na tomto setkání také můžete rodičům dát kontakt na vás (např. telefonní číslo k vám domů, e-mailovou adresu, apd.), kde vás v akutních případech seženu. Nebojte se toho, že rodiče tyto kontakty budou zneužívat, ale záleží jen na vás co

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

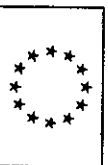
UNIVERSITAS
MASARUKIANA
BRNENSIS

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- považujete za bezpečné. Mottem tohoto setkání pro vás může být to, že první kontakt je velmi důležitý a jistě vám pomůže ve vaší další spolupráci s rodiči:
- Uvíťací dopis rodičům, kde se jim (pokud jejich dítě budete učit první rok) můžete představit a seznámit je s vaší filozofií vzdělávání. Takový dopis může také obsahovat seznam, toho čím by rodiče mohli být během školního roku nápomocni. Je opět dobré uvést na sebe kontakt nebo vaše konzultační hodiny.
 - Pravidelné telefonické rozhovory, ve kterých můžete rodiče informovat o tom jak dítě prospívá ve škole, v čem se mu daří a v čem má potíže.
 - Dopis rodičům, ve kterém popíšete pokroky dítěte, to čím prospěl třídnímu kolektivu atp.
 - Návštěva v rodině může být oceňována zvláště u minoritních rodičů. Rodině tak vyjádříte svůj vztah k dítěti. Dáte najevo, že vám na žákovi záleží.

OTÁZKY K ZAMYŠLENÍ:

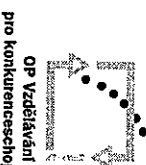
- Jak může učitel ve svém poli působnosti využít konceptů individuální psychologie?
- Co se skrývá za nevhodným chováním žáků ve třídě?
- Pokuste se charakterizovat jednotlivé cíle nevhodného chování a pod každým si představit konkrétního žáka?
- K čemu mohou být užitečné tři klíče k identifikaci nevhodného chování?
- Do kterého ze čtyř modelů vztahů škola-rodina byste zařadil školu, na které působíte?
- Jaké jsou úrovně zvládání nevhodného chování a k čemu mohou být učitelé užitečné?
- Co je proces dodávání odvahy a v čem je ve školním prostředí důležitý?
- Jaké jsou popisované výchovné styly a jaká jsou jejich pozitiva a úskalí?
- Které metody a techniky podporují demokratický výchovný styl?
- Jak a kde může učitel ve své práci využít kodex chování?
- V čem vidíte přínos třídních setkání?
- Jak sami pro sebe definujete "ideálně spolupracujícího rodiče"?
- Kde pro vás osobně leží "hranice vlivu rodičů na školu"?
- Zkuste vyjádřit svůj vlastní poměr negativního a pozitivního hodnocení?
- Jak zpravidla reagují rodiče na vaše hodnocení jejich dítěte?
- Jak jste prožívali situaci "rodiče ve škole" u vlastních dětí?
- Co by bylo nutné na vaší škole změnit, aby bylo možné věnovat více času rodičům žáků?

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

MUNI
MASARYKŮVA
UNIVERSITAS
BRUNENSIS SILESIENSIS

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

DOPORUČENÁ LITERATURA:

- Dinkmeyer, D., Mc Kay, G. (1996). *Step: Efektivní výchova krok za krokem*. Praha, Portál.
- Dreikurová – Fergusonová, E. (1993) *Adlerovská teorie – úvod do Individuální psychologie*. Tišnov: SURSUM.
- Dreikurs, R., L. Grey. (1997). *Logické důsledky*. Nové Zámky, Dunajská Streda: ARTUS.
- Cangelosi, S. C. (1994). *Strategie řízení třídy. Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha, Portál.
- Kasková, H. (1997). *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál.
- Volná, J. (2001) *Umění dodávání odvahy in Koch (eds.) (2001) Další vzdělávání učitelů na prahu třetího tisíciletí – sborník prací*. Pedagogické centrum Brno. Brno.

POUŽITÁ LITERATURA:

- Albertová, L. (1989). *A teacher's Guide to Cooperative Discipline*. Circle Pines, Minnesota:AGS.
- Albertová, L. (1996). *Cooperativní Discipline - Implementation Guide*. Circle Pines, Minnesota:AGS.
- Ansbacher, H. L. and Ansbacher, R. R. (1956). *The Individual Psychology of Alfred Adler*. Basic Books. New York.
- Atkinsonová, R.I., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Ben, D.J.(1995). *Psychologie*. Praha. Victoria Publishing.
- Bonnie S Ho (2001): *Family – centered, integrated services: Opportunity for school counselor in Professional School Counseling, June Vol. 4, Issue 5, pg. 106. ISSN 10962409.*
- Cangelosi, S. C. (1994). *Strategie řízení třídy. Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha. Portál.
- Čáp, J., Mareš, J. (2001) *Psychologie pro učitele*. Praha. Portál.
- Čechová, D. (1998). *Kooperativní výchova. Adlerovský program pro školských psychologův a učitelův in Gajdošová, E., Herenyřová, G. (eds.) Metódy a programy práce školského psychológa*. Bratislava Psychoprof.
- Davidson, A. K. (Ed.) (1991). *The Collected Works of Lidia Sicher: An Adlerian Perspective*. Fort Bragg, QED Press.
- Dinkmeyer, D, Eckstein, D. (1993). *Leadership by Encouragement*. Kendall/Hunt Publishing Company.
- Dinkmeyer, D., Mc Kay, G. (1996). *Step: Efektivní výchova krok za krokem*. Praha, Portál.
- Dreikurová – Fergusonová, E. (1993) *Adlerovská teorie – úvod do Individuální psychologie*. Tišnov: SURSUM.
- Dreikurs, R., L. Grey. (1997). *Logické důsledky*. Nové Zámky, Dunajská Streda: ARTUS.
- Dreikurs, R. (1998). *Maintaining sanity in the classroom management techniques*. Taylor&Francis.
- Dreikurs, R. (1987). *Children: the challenge*. New York, Penguin.
- Fontana, D. (1996). *Psychologie ve školní praxi*. Praha. Portál.
- Jooosten, T (2000). *Individuální psychologie ve škole. Pracovní materiál Mini ICASSI*, Brno 2000.
- Kasková, H. (1997). *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál.
- Kratochvíl, S. (1998). *Základy psychoterapie*. Praha: Portál.

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- Mareš, J., Slavík, J., Svatoš, T., Švec, V. (1996). Učitelovo pojetí výuky. Brno: Centrum pro další vzdělávání učitelů, Masarykova univerzita.
- Mareš, J. (2001): Pozitivní psychologie: Důvod k zamýšlení i výzva. *Československá psychologie*, 45, 2, 97-117.
- Mareš, Jan, Ježek, S. (2001): Klima školy z pohledu adolescentů. In Jiří Mareš, Tomáš Svatoš (Eds.) *Novinky v pedagogické a školní psychologii*. Vyd. 1. Hradec Králové : AŠP SR a ČR, Lingua, 9. ročník.
- Nakonečný, M. (1997). *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Pash, M. a kol. (1998). *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál.
- Paisley, P., McMahon, G. (2001): School Counseling for the 21st century: Challenges and opportunities in *Professional School Counseling, Dec. Vol. 5, Issue 2, pg. 357. ISSN 10962409*.
- Powers, R. L., Griffith, J. (1987). Understanding life-style. *The Psycho-Clarity Process*. Chicago. The Americas Institute of Adlerian Studies, LTD.
- Průcha, J.(1997). *Moderní pedagogika. Věda o edukačních procesech*. Praha: Portál.
- Průcha, J.(1998): České základní vzdělávání: nálezy pedagogického výzkumu. In.: *Pedagogika*, 48, č. 3, s. 212 – 242.
- Rabušicová, M., Pol, M. (1996). Vztahy školy a rodiny dnes: hledání cest k partnerství. In.: *Pedagogika*, 46, č. 1, s. 49 – 61; č. 2, s. 105 – 116.
- Šafářová, M., Volná, J.(1999). Kooperativní výchova – adlerovský přístup k výuce In.: Mareš, J., Svatoš, J (eds.): *Novinky v pedagogické a školní psychologii – Zlín. AŠP SR a ČR a LINGUA, Zlín 1999, s. 41-46*.
- Seligman, M.E.P. (1998). Building human strength: psychology's forgotten mission. In: *APA Monitor*, 29, č. 1 - January 1998.
- Štech, S.(1994). Rodiče, děti a učitelé na začátku 2. stupně ZŠ – role rodinných očekávání. In.: *Pedagogika*, 44, č. 1, s. 43 - 50.
- Štech, S. (1997). Vývoj poznatků o vztahu rodiny a školy. *Československá psychologie*, 41, č. 6, s. 487 – 502.
- Volná, J. (2001) *Urnění dodávání odvaly in Koch (eds.) Další vzdělávání učitelů na prahu třetího tisíciletí – sborník prací. Pedagogické centrum Brno. Brno 2001.*